

,

Het Evangelie van Johannes, het verhaal

Het Evangelie van Johannes, het verhaal

Dr. Jan Engelen

Herziene uitgave

Auteur: Dr. Jan C.M. Engelen

Coverontwerp: Jan Engelen

ISBN: 9789 4641 8535 5

© 2021 Jan Engelen

Foto omslag: David Engelen

Omslagafbeelding voorblad:
gedeelte uit het mozaïek in de koepel van de apsis van
San Apollinare in Classe, Ravenna (bewerkt).

Vooraf

Het evangelie van Johannes komt uit een andere wereld, en in ieder geval ook uit een door en door Joodse wereld. Daarom kan een beschrijving van een weg door en naar het evangelie van Johannes zeker niet zonder informatie over de joodse achtergronden die expliciet, en meer impliciet¹, geborgen zijn in de tekst. Het gemakkelijkste voorbeeld kan Johannes 7,24 zijn. In een zinnetje dat alle nadruk legt op het woord *oordeel*, vraagt Jezus tijdens het loofhuttenfeest om een rechtvaardig oordeel. Wat is een rechtvaardig oordeel. Bijna iedereen kan die vraag beantwoorden. Maar je komt er niet op, dat een rechtvaardig oordeel in de Joodse wereld een *oordeel volgens de Torah* is. In de literatuur tot 1985 heb ik niet kunnen vinden dat iemand een relatie legt tussen 7,24 en 7,51. In die laatste regel zegt Nicodemus hoe je volgens de Torah dient te oordelen.

Dit boek is een *studieboek*. Studieus lezen doet beroep op de lezer, maar zo brengt het evangelie je ook in een andere wereld en worden veel vertrouwde beelden, ideeën en inzichten of verwachtingen eigenlijk ook nieuw.

Waarom na Mattheüs, Marcus en Lucas nog een evangelie? *At the end of the day*, wanneer Johannes zijn verhaal over Jezus wil vertellen beseft hij blijkbaar, dat de synoptici, ook al geven zij het hele verhaal, alleen maar een begin kunnen zijn. Johannes zal aan het einde van zijn verhaal noteren dat dit gebrek ook aan zijn evangelie kleeft. *Veel verhalen van wat Jezus doet ten overstaan van zijn leerlingen (20,30)* zijn in zijn boek niet opgeschreven. Aan het einde van zijn verhaal is hij ook van mening, dat de *wereld de te schrijven boeken niet kan bevatten (21,25)*. Toch komt hij met deze tekst. Waarom doet hij dat? Als reden noteert de tekst dat Johannes erop uit is, dat zijn mensen *gaan vertrouwen dat Jezus de Messias is, de Zoon van God, om zo leven te kunnen hebben in Zijn naam*.

Gaan vertrouwen duidt op een voortgaand proces. Het is iets dat in je leeft, en waar je je over kunt verwonderen. *De liefde en gastvrijheid* in het vertrouwen dat geloven heet is messiaans, is altijd nieuw,

V

¹ Wanneer je naar een film van 50 jaar geleden kijkt dan zie je naast het 'gefilmde verhaal' dat die film ook vol verwijzingen zit naar de wereld van 50 jaar geleden. Toen de film gemaakt werd was waarschijnlijk niemand zich daarvan bewust.

voortdurend een gave. Rond de laatste maaltijd voor het lijden en het geven van de Geest maakt Jezus duidelijk wat er voor Hem toe doet, waar het leven voor God en naast je broer of zus over gaat. Maak plaats voor wie naar je toekomt, voor elkaar. De voetwassing (13,3-17), zijn zich buigen voor je maakt jouw *volgen* mogelijk, 'gaan en staan' waar Hij gaat en staat. *Uw woord* is in Psalm 119,105 *een licht voor mijn voeten*. Bij Johannes staat vast dat zijn verhaal moet beginnen met de kern van de zaak: het woord dat leven en licht is.

De colleges van Ben Hemelsoet openen voor mij nog steeds de schatkamer van de Bijbelse literatuur.

Robert Kleemann en Rik Hoet hebben de tekst nog eens zorgvuldig gelezen en goede adviezen gegeven.

Het Predikantenberaad Amsterdam wil ik ook danken. Deelnemen aan jullie studiebijeenkomsten is voor mij een bron van vreugde, aanstekelijk en inspirerend.

Tenslotte dank ik de bijbelgroep van 'het Plein van Siena', een Dominicaans centrum voor spiritualiteit in Amsterdam. Zij vroegen mij rond 2016 of ik met hen Johannes wilde lezen. Na zoveel jaren moest ik Johannes opnieuw gaan zoeken. Het heeft mij drie spannende jaren gegeven.

Leonie Nauts geeft mij nu al bijna 50 jaar het vertrouwen dat ik nodig heb om mijn weg te vinden.

Inleiding

In geen van de vier evangeliën is Jezus zozeer aan het woord als bij Johannes. Het woord is: wat een stem vermag (Johannes 10,3). Bij Johannes is *het woord* eigenlijk wat wij noemen een werkwoord. Het leert ons te horen. Het verwijst naar het wonder van de taal, het kunnen spreken. Dat hoor je ook in Nederlandse uitdrukkingen als: 'je bent aan het woord', of 'mijn woord heb je'.

'*Om te beginnen is het woord*' heeft in elk geval te maken met zoiets als begin, denk aan 'wanneer is het begonnen', maar ook aan 'waar is het om begonnen', 'waar gaat het eigenlijk over?' *Het woord* is dan vloeiend, het wordt, het uit zich, spreekt, laat van zich horen. Johannes wil het hebben over *het Woord*, over *het Spreken* dat bij God is, dat God eigen is, dat God is. *Om te beginnen is er het Woord, is er het Spreken*. Zo spreekt het verhaal aan het begin van Genesis over de aarde die woest en leeg is. Maar de Geest van God zweeft boven de wateren. Wie hardop leest hoort God spreken. *En God zegt: licht moet er zijn en er is licht*. God komt je in de bijbel van begin af aan tegen in zijn *spreken*. Door zijn *woord* kun je weten waar het over gaat of wat er aan de orde is.

Het wordt een dramatische geschiedenis. Het zal gaan over wat zich 'in de tijd' afspeelt in Jeruzalem. Maar gaandeweg maakt het verhaal ook duidelijk dat het eigenlijk geen drama wordt. Wat er gebeuren gaat neemt Jezus in vertrouwen op zijn Vader op Zich. Het is zijn keuze. Bij alle tegenstand ziet Hij dat als zijn rol en taak. Hoe Jezus gaat ontwikkelt zich in het verhaal van de tekst. Het evangelie volgens Johannes vertelt hoe Johannes zoveel jaren later, leest, ziet en begrijpt wat zich rondom Jezus, zijn Jezus, afspeelt. Het is zijn lezing, zijn stem over dat gebeuren. Het verhaal van Johannes gaat over de mensen die honger en dorst hebben als wij. Maar vanaf vrijwel het begin gaat het ook over zijn confrontatie met wat zich presenteert als het gezag in het Jeruzalem van die dagen. Johannes wekt de indruk in dat Jeruzalem thuis te zijn. Hij is zelf deze tekst.

Wat betekent in onze Nederlandstalige wereld het *vertrouwen* dat wij *geloven* noemen? Voor Christenen zou het simpelweg kunnen betekenen: *leerling zijn van Jezus, of leerling zijn van de Messias*. 'Ge-love-n' schrijven is een beetje stoethaspelen met een geschreven woord, maar als je op het Engelse *to believe* let, laat het je zien, dat het

niet over onze ratio gaat, maar over onze ogen, onze oren, onze vingers. Over zoiets als fascinatie die groeit en over volgen. Het maakt 'leerling worden van' mogelijk, niet gebaseerd op de eenzijdigheid van de *ratio*, maar *meer organisch*, meer zintuiglijk leven, zoals Thomas tegen het einde van het verhaal. Voor Christenen is Jezus de Messias, de Gezalfde, iemand die met zijn leven 'Uw koninkrijk kome' vertolkt. Wat dat betekent en wat het betekent 'de Gezondene', de Messias, het Woord te zijn, dat zal moeten blijken. Niet wij, maar de tekst moet uitleggen wat die vraag, die verwachting of dat inzicht betekent. De tekst moet op laten lichten waarom Johannes deze koers kiest, zo zijn evangelie schrijft, en wat het eigene van dit verhaal is. De woorden reiken in ieder geval aan hoe hij dit alles leest, hoe hij Jezus' missie ziet, begrijpt en probeert te volgen. Hij, of de mensen rondom hem.

Wie is de Johannes van dit verhaal? Dat blijft een geheim. Johannes kan degene zijn die aan het begin van dit evangelie zijn getuigenis aflegt (1,18). Johannes kan ook de leerling zijn die Jezus liefheeft (13,23) die op zijn borst rust (13,23) en die vanuit zijn eigen betrokkenheid schrijft (21,24v) nadat Mattheüs, Marcus en Lucas hun verhaal verteld hebben. Waar en hoe is een auteur zijn tekst!

Johannes kent waarschijnlijk de synoptici. Naast deze drie wil hij zijn eigen verhaal geven, zijn eigen accent. In zijn verhaal vertelt hij, hoe hij begrijpt wat hij gezien en gehoord, en zelf heeft meegemaakt – als getuige. Hij ziet zoveel jaren nadien, alsnog de mogelijkheid, lezers uit te nodigen en mee te nemen in dat geheim, zijn tekst.

De tekst is een open boek maar ook een sluier die bedekt, die zichtbaar laat worden wat tegelijk onzichtbaar blijft. Een lezer leest altijd in fragmenten en vaak opnieuw. Het is bij deze tekst niet eenvoudig je ogen te geloven. En dat ligt ook voor de hand. Het gaat bij Johannes uiteindelijk onmiskenbaar over de innigheid van Gods Spreken met ons.

Elk hoofdstuk begint met een intro. Dit kan het makkelijker maken een verhaal of een hoofdstuk los te lezen, buiten de samenhang van het hele verhaal.

Daarna volgt een studievertalings. Deze vertaling staat hier altijd in de tegenwoordige tijd. Bijbelcitatens in de tekst staan steeds cursief.

Jan Engelen, Amsterdam, 15 maart 2021

Hoofdstuk 1

1,1-18²

De eerste 18 regels van Johannes hebben een eigen karakter. De lezer kan de indruk krijgen dat Johannes 1,1-18 een soort achteraf geschreven samenvatting, eigenlijk een 'woord vooraf' is. Het gaat over het Woord dat als vlees, kwetsbaar als een mens, geschiedenis maakt. Dat Woord wordt niet aangenomen of wel, en daar is geen begrip voor en toch wel.

Het verhaal over dit Woord reikt aan dat er sprake is van een scheiding tussen sommigen en anderen. De 'zijnen' geven geen gehoor, de 'kinderen Gods' is het gegeven wel gehoor te geven aan dit Woord. En bij wijze van opmerking en motivatie sluit dit 'woord vooraf' met: *de Torah wordt door Mozes gegeven; genegenheid en waarheid geschieden door Jezus Christus (1,17)*.

Johannes lijkt te zeggen dat de 'genegenheid en waarheid' van Jezus zichtbaar maakt waar de Torah van Mozes over spreekt. Mozes en Jezus zijn bij en volgens Johannes de woorden en daden die elkaar uitleggen, die naar elkaar vragen.

1,1 Om te beginnen is er (het Woord,) het Spreken, en (het Woord,) het Spreken is (gericht) op God en God is (het Woord, is) het Spreken. 2 Het is om te beginnen bij God. 3 Daar gebeurt alles door en zonder dit gebeurt niets. 4 Daar is leven in, en het leven is het licht voor de mensen. 5 Het licht schijnt in het duister maar het duister kan het niet onderdrukken (naar beneden nemen). 6 En er geschiedt een mens door God gezonden. Zijn naam is Johannes. 7 Hij komt tot een getuigenis om te getuigen over het licht opdat allen door Hem zullen gaan vertrouwen. 8 Hij is niet het licht maar om te getuigen van het licht.

² Bij de Griekse tekst. De woorden *logos/woord* en *alètheia/Waarheid* zorgen voor een steeds terugkerend probleem.

Logos betekent *woord*. Maar in deze tekst staat dit 'woord' niet in verbinding met de *Griekse logos*. Het 'woord' van Johannes dateert van *Mozes en de Profeten*. Dit woord traceer je niet in een woordenboek of encyclopedie, maar in het spreken en in wat gezegd wordt over God, in "Mozes en de Profeten". Daarom geeft de 'vertaling' vaak als weergave van deze actieve *logos: Het Woord, het Spreken*.

Alètheia is *waarheid*. Maar het is niet de *waarheid* die bijvoorbeeld tegenover 'leugen' staat. In de uitdrukking *genegenheid en waarheid* is *genegenheid* het gevoel en *waarheid* de daad die deze *genegenheid* zichtbaar maakt, de *betrouwbaarheid* die blijkt waar die *genegenheid* tot uitdrukking komt. Daarom geeft de vertaling hier vaak: *de waarheid, de betrouwbaarheid*.

9 Het licht is het waarachtige licht. Het verlicht ieder mens die ter wereld komt. 10 Hij is in de wereld en de wereld is door Hem geworden, en de wereld kent Hem niet. 11 Hij komt tot het zijne, en de zijnen nemen Hem niet aan. 12 Maar aan die Hem aannemen, die in zijn Naam vertrouwen, geeft Hij een volmacht om kinderen van God te worden. 13 Het zijn de mensen die niet uit bloed, of uit de wil van het vlees, of uit de wil van een man, maar die uit God geboren zijn.

14 En het Woord, het Spreken geschiedt (als) vlees en het slaat zijn tent op in ons en wij aanschouwen zijn glorie van bij de Vader vandaan vol genegenheid en waarheid, betrouwbaarheid. 15 Johannes getuigt van Hem en hij roept zeggend: Hij is het van wie ik zeg: die na Mij komt geschiedt voor mij want Hij is eerder dan ik. 16 Uit zijn vol-zijn ontvangen wij allen genegenheid op genegenheid. 17 De Torah wordt door Mozes gegeven, genegenheid en waarheid³, geschiedt door Jezus Christus. 18 Niemand heeft God ooit gezien. De Eengeborene die in de schoot (tegen de boezem) van de Vader is, Hij legt Hem uit.

Het Woord, het spreken

(Het begin van het evangelie is zoals ieder woord vooraf, achteraf geschreven. Het hele evangelie is in die eerste regels aan het woord. Het is daarom mogelijk 1,1-18 achteraf te lezen en verder te lezen vanaf 1,19.)

Het *Woord* of *het Spreken* waar Johannes op duidt bindt zich van begin af aan direct aan de woorden *leven* en *licht*. Dat zijn beslist 'vitale' woorden, wellicht te lezen als werk-woorden. Je zult maar niets mogen of kunnen zeggen. *Licht* reikt werkelijk verder dan dat wat de lampenindustrie aanbiedt. Licht maakt zien mogelijk. *Leven* tenslotte overschrijdt voortdurend alle grenzen, wil alsmar verder, laat niet met zich spotten en is eigenlijk voortdurend nieuw.

Woord, leven en *licht* zijn woorden waarmee je om je heen kunt kijken naar de wereld, naar de werkelijkheid waar je deel van uitmaakt en tegelijk ook buiten valt. Je bent thuis in deze wereld, een stukje van de wereld, maar je BENT geen stukje van de wereld. Je bent een onbestemde eigenheid, iets aparts. Wat of wie je bent moet nog blijken, zal genoemd en benoemd worden, een naam krijgen.

Deze tekst over het Woord, het Spreken presenteert zich dicht bij de Eeuwige die wij niet kunnen noemen en daarom aanduiden als 'de

³ De betekenis hiervan gaat in de richting van *betrouwbaarheid*.

Naam', herkenbaar in "Uw Naam worde geheiligd", moge God geheiligd⁴ worden.

Bij Johannes is God niet te kennen uit de natuur, maar uit het Woord, uit zijn Spreken. Dat Spreken/ Woord wordt kwetsbaar vlees. Het wordt een Mens. Een Mens draagt dit Spreken, hoort en vertolkt het Woord. Wat mag dat betekenen en hoe vindt dit plaats?

Kort gezegd: *Spreken* en *God* zijn in het woord vooraf van Johannes de twee eerste grote gegeven woorden. Zij zullen van zich doen spreken. Gods spreken tekent van begin af aan de contouren van het verhaal van Johannes.

'In den beginne was het Woord', geven de vertalingen in de regel. Maar aan de orde is hier niet iets dat zich vroeger, vóór alle tijden, heeft afgespeeld. Misschien is het beter om te zeggen: *om te beginnen is er het woord*. Dan kun je van begin af aan niet meer om *het Woord* heen. Met dit Woord, vertelt Johannes, is er ook een *geschieden(is)*, iets dat gaande de weg als te vertellen verhaal gebeurt. Dan gaat het over *het worden* van *alles wat geworden is*. Zo gaat het na dit 'zijn' ('om te beginnen *is* het Woord en het Woord *is* bij God') vervolgens over *worden* en *geworden*. Drie keer komt er een vorm van dit werkwoord voorbij. Aan de orde is dus *het Woord*, het Spreken dat bij God hoort, bij God is, God is, en bij '*alles hoort wat geworden is*'. *Alles door Hem*. Alles door Hem en *zonder Hem is niets geworden van wat geworden is*, of 'wordt niets' van wat aan het worden is.

In de meest eenvoudige woorden confronteert Johannes ons vrijwel vanaf het begin met hét probleem van Johannes. Er is een uitgestoken hand, een Woord, een aanbod. Maar die hand, dat *Woord* dat 'niet door vlees en bloed of door de wil van een man' *geworden is*, wordt afgewezen. Dat wordt een uitzichtloze diachronie. Het Woord en 'de zijnen' blijken niet *compatible*.

Naast *de zijnen'* is er volgens Johannes nog een mogelijkheid. '*Wie uit God geboren is*⁵ ...' Dat zijn de mensen die meer op horen afstemmen dan *op weten*. Wie zijn die mensen? Daarover zullen 11 hoofdstukken in geuren en kleuren vertellen.

Zo wijst Johannes na deze eerste impasse op een nieuw begin. Er is zoals zo vaak in de bijbelse geschiedenissen, buiten iedere

⁴ Heiligen: apart zetten, onderscheiden, onderkennen, om tot zijn recht te laten komen.

⁵ In hoofdstuk drie komt die kwestie aan de orde.

verwachting om toch een nieuw begin. *Er geschiedt*, vertelt de oude tekst dan. *Iets geschiedt*. Wat geschiedt er? Goede vraag. Dat precies wil de tekst vertellen. En de tekst 'zoomt in' om te blijven bij iemand. Er geschiedt *een mens*. Niet 'God stuurt', maar meer: *er geschiedt*. Iemand breekt in, komt op, laat zich zien op het toneel. *Johannes is zijn naam*. Daarmee landt het verhaal onverwacht. *Johannes is zijn naam*. Van nu af aan kunnen wij het weten: 'was getekend, Johannes'.

De impasse (niet aannemen) wordt doorbroken. Een mens is het wonder van deze geschiedenis. Het verhaal van Johannes begint niet met een visioen of een openbaring. Het verhaal begint met *een mens*, met iemand die in dienst genomen⁶ is, een boodschappenjongen wanneer dat niet al te oneerbiedig klinkt. Het Grieks voor 'zenden' laat *apostel* horen, een gezondene. Iemand met een missie. Johannes is die *apostel*. Dit woord *apostel* maakt in het evangelie volgens Johannes geen geschiedenis. Johannes reserveert het voor enkel deze *getuige* en voor de *priesters en levieten* die door de *mensen van Jerusalem naar Johannes gestuurd zijn* (1,19). Het zijn in die wereld gekwalificeerde mensen die hun ogen en oren de kost willen of moeten geven nu er iets te zien en te horen valt. Wat zij gaan horen bereikt ook ons.

De hier *gezonden mens* is niet anoniem. Hij draagt de naam *Johannes, Jo-channan*, dat wil zeggen God is genegenheid. Welke taak heeft deze mens die 'God is genegenheid' in zijn schild voert? Hij is een gezondene. Hij *komt tot getuigenis, om te getuigen van het licht*. Wat is *getuigenis* en waar is het op uit? Het getuigenis is uit op *geloof*, misschien beter op betrouwbaarheid en **vertrouwen**, *op fiducia*. In alle wel en wee breekt zo een nieuwe mens aan, een mens die dateert van *God*.

Wanneer het Licht in de wereld is zegt de tekst, dat *de wereld door Hem geworden is, 'door Hem wordt'*, maar dat *de (door Hem geworden en wordende) wereld Hem niet kent*. Het wordt wanneer je de profeten gelooft, een herhaling van zetten. Hij *komt tot het zijne en de zijnen nemen Hem niet aan*. Maar *die Hem wel aannemen ...*

Is er iets te zeggen over de mensen die wel gehoor geven aan het *Woord* en die ruimte hebben voor het *Spreken* van God? Wat zijn dat voor mensen? Als je de tekst gelooft zijn het mensen met een andere oorsprong. Die mensen komen van drie keer *niet*. *Niet uit het bloed, niet uit de wil van het vlees, niet uit de wil van een man*. Een 'vruchtbaar verleden' blijkt ook bij Abraham niet voldoende. De Schrift boort een andere oorsprong aan en insisteert daarop: *Uit God*

⁶ Grieks: *apestalmenos*, een (uit)gezondene.

geboren. Hoe gaat dat dan, dat *uit God geboren* worden? Volgens het verhaal is dat wonderlijk en eenvoudig. *Gód spreekt* tot Abraham: *Ga weg, jij, uit je land, uit ... uit ...* (Genesis 12, 1v), en Abraham vertrekt vanuit en met het *Woord* dat God tot Hem *spreekt* (Genesis 12,4). Misschien wil de tekst wel uitleggen wat dat zou kunnen betekenen. Misschien geeft het evangelie antwoord op die vraag. Het derde hoofdstuk zal dat aan de orde stellen.

Het Woord wordt vlees

En het Spreken, het Woord wordt vlees en het slaat zijn tent op (1,14). Voor Johannes is dit sprekende Woord de *'opgeslagen tent'*, de *tempel*. Wellicht niet de tempel als instituut met hogepriester, priesters en levieten, offerplaats, sanhedrin en leerhuizen. Het gaat vooral over de tempel als geschenk van Torah en profeten. Die tempel gaat nu plaats vinden. Hij zal kwetsbaar blijken. Kwetsbaar als een mens, kwetsbaar als *vlees*. Het gevoel dat met dit inzicht gepaard gaat vind je terug in *breek deze tempel op en binnen drie dagen ...* (2,19). We zullen het bij het loofhuttenfeest bij Johannes tegenkomen. In Johannes' woorden het *skènèpègia*, het feest van *het oprichten van de tent*. In hoofdstuk 7 komt dit aan de orde. De volstreekte kwetsbaarheid die aangesproken wordt wanneer Jezus (als tijdens een proces) gaat staan (7,37), zal blijken aan het kruis. Daarover gaat het verhaal dat nu begint, *in ons* (1,14). Zo begint bij Johannes het verhaal van de *tent*.

Zoals het Woord gericht is, *naar God toe* (1,1) als een blad dat het niet laten kan de zon op te zoeken, zo komt Johannes als de toegewende, als *een mens gezonden van de kant van God*. Wat komt Johannes doen met het Woord dat hem gegeven wordt?

Het gaat hier zoals bij Abraham. Abraham *gaat zoals God tot hem gesproken heeft* - na Adam, na Cain, na de generatie van 'na ons de zondvloed' en na de bouwers van Babels toren is Abraham de eerste die *het Woord* wel 'hoort', ernaar 'taalt'. Deze in de Schrift nog niet gehoorde kwaliteit⁷ maakt Abraham vader (Genesis 12,4) van het woord dat kind zal worden, het kind van de belofte. De wijze waarop Abraham vader wordt is van begin af aan toezegging: toekomst, uitgeleide en vrijgeleide, tot en met 'wij waren slaven.' Zo wordt de zoon van al zo hoge ontvangen in en als een geschiedenis van mensen. Hij *slaat zijn tent op in ons* (v.14).

Johannes zegt over zichzelf, en dat is behoorlijk principieel, dat hij voorwaardelijk is. Hij is op voorwaarde van Degene die *als eerste* is, de

⁷ Het horen en doen zoals gezegd wordt/is.

Eengeboren Zoon. En die Eengeboren Zoon van God is volgens Johannes degene die van begin af aan meer ziet en hoort dan wij. Hij is volgens Johannes *de exegeet van God* (1,18) die in de Zoon Vader is. *Woord – leven – licht*. Johannes getuigt van dit licht. Hij getuigt, hij heeft woorden voor dat Woord dat leven en licht is. Daarmee gaat de poort van het evangelie open. Daarmee gaat voor de lezers het verhalende evangelie open. De tekst waar het Johannes om begonnen is begint.

Johannes 1,19-34

Het verhaal begint. Het begint met een getuigenis van Johannes. Gezanten uit Jerusalem willen van Johannes weten wie hij is. Johannes staat op de plaats waar vanuit de woestijn gezien 'het veelbelovende land' zich aandient, bij de Jordaan. Johannes zal zijn leerlingen wijzen op Jezus die voorbijaat. Die is voor hem het 'lam van God'. Jezus bemerkt hun zoeken. Hij neemt hen mee naar waar Hij verblijft. Er komen meer leerlingen. Nathanael is de laatste. Hij figureert in een verhaal dat explodeert in alles wat het om te beginnen wil vertellen. Nathanael (God geeft), iemand die ziet dat hij gezien wordt en dan bijna niet meer uit zijn woorden komt. Hij uit dat in een serie namen als waren het visitekaartjes.

19 Dit nu is het getuigenis van Johannes wanneer de Joden uit Jerusalem priesters en levieten naar hem sturen om hem te vragen: jij, wie ben je? 20 Hij belijdt en hij ontkent niet, en hij belijdt: ik ben de Christus niet. 21 Dan vragen ze hem: Wat (ben) jij dan wel? Ben jij Elia? En hij zegt: (die) ben ik niet. Ben jij de profeet? En hij antwoordt: nee. 22 Dan zeggen ze hem: wíe ben je? We moeten toch antwoord geven aan degenen die ons gestuurd hebben! Wat zeg je over jezelf? 23 Hij zegt: ik (ben) een stem van degene die in de woestijn roept: baan de weg van de Heer zoals Jesaja de profeet zegt.

24 De gestuurden zijn uit de farizeeën. 25 Zij vragen hem en zeggen hem: Wat doop je dan, als je niet de Christus bent, noch Elia noch de profeet? 26 Johannes antwoordt. Hij zegt: ik doop in water. 26 Te midden van jullie staat Die jullie niet kennen, 27 Die na mij komt, van Wie (ik 't) niet waard ben- de riemen van Zijn sandaal los te maken.

28 Dat geschiedt in Bethanië over de Jordaan waar Johannes aan het dopen is.

29 De volgende dag ziet hij Jezus naar zich komen, en hij zegt: zie het Lam Gods dat de zonde van de wereld (of 'de wereld die zonde is') op zich neemt. 30 Hij is degene over wie ik zeg: na mij komt een man die vóór mij geschiedt want Hij is eerder dan ik. 31 Ook ik ken Hem niet maar opdat Hij zich zal laten zien aan Israël daarom ben ik met het water komen dopen. 32 En Johannes getuigt zeggend: ik zie de Geest neerdalen als een duif uit de hemel en Hij blijft op Hem. 33

En ik ken Hem niet maar Die mij zendt om in water te dopen, Hij zegt mij: Op wie je de Geest ziet neerdalen en op Hem blijven, Hij is degene die doopt met Heilige Geest. 34 En ik heb (het) gezien en ik getuig dat Hij de Zoon van God is.

Dit is de getuigenis van Johannes

De toon van de tekst verandert. Het is geen betoog of aanhef meer. Het wordt een vertelling, een verhaal waarin iets gebeurt. De aanhef zegt het prompt. Het gaat over *het getuigenis van Johannes*.

Getuigenis - op de persoon af gevraagd spreken over wat je gezien, gehoord hebt, of wat ziet en hoort. Over waar je bij staat of wat je bij gebleven is of bij blijft. Getuigenis is ook: namen noemen, namen zoeken, vragen, vinden. Namen, zoals na een overval of ongeluk. Een *getuigenis* speelt bij juridische procedures. Een getuige kijkt niet 'toevallig' naar iets anders', kijkt niet weg. Hij getuigt van wat hij of zij gehoord of gezien heeft. Daar maakt Johannes om te beginnen een hoofdzaak van.

Johannes schrijft hier zijn naam neer. *Dit is het getuigenis van Johannes*. Vanaf 1,6 functioneert het woord *getuigenis* als zaaigoed. Nu begint het te groeien en te bloeien. En wie zoals dat in de oude tijden gangbaar was hardop leest geeft stem aan deze tekst, laat dit getuigenis klinken.

Het *Getuigenis van Johannes*⁸ vindt exact gedateerd plaats: *wanneer de Joden uit Jerusalem priesters en levieten naar hem sturen om hem te vragen* (1,19). Judeeërs, mensen van Judea⁹, of Joden, *Jehoedim, die van Jehoedah, Judea* uit Jerusalem, mensen die in *Jerusalem* thuis zijn, de weg weten.

De leiders uit Jerusalem sturen *priesters en levieten*¹⁰. Alleen hier voert Johannes deze twee groepen op. Zij hebben een eigen rol in de tempeldienst. Zij hebben ook een functie wanneer de gemeenschap in de synagoge de Torah leest. Deze bedienaren van tempel en synagoge zijn in het evangelie van Johannes de eerste getuigen bij het optreden van Johannes. Jerusalem heeft priesters en levieten als officiële en eerste getuigen naar Johannes gezonden, naar wat nu bij de Jordaan

⁸ In het evangelie *doopt* Johannes wel, maar hij heet nooit 'de dooper' zoals bij de synoptici. Menig klassiek schilder laat dat zien door de Doper met Maria onder het kruis te zetten (Johannes 19,26v.)

⁹ Misschien kan men hier ook denken aan 'die van Judea' tegenover 'die van Galilea'.

¹⁰ De cohaniem/priesters en de levieten functioneren in de tempeldienst. Na de verwoesting van de tempel door de Romeinen krijgen zij een rol in de synagoge. Zij zijn de eerste voorlezers wanneer uit de Torah gelezen wordt. Zo activeren *priesters en levieten* de woorden *tempel* en *Torah*. In zijn verhaal speelt Johannes daarop in bij Nathanael en het eerste paasfeest in Jerusalem waarover verderop.

begint. Alsof het in dat getuigenis gaat over wat in de tempel en de synagoge plaats vindt.

Mensen die in Jeruzalem thuis zijn, sturen om te beginnen *priesters en levieten* om hem te vragen. Zonder hun vraag klinkt het getuigenis niet. De vraag luidt: *jij, wie ben jij?*

Hij belijdt, hij ontkent het niet en hij belijdt

Direct al is door drie werkwoorden onderstreept het hoge woord eruit: *ik, ik ben de Messias niet!* De drie werkwoorden zijn *belijden, niet ontkennen* en *belijden*. Het gezegde (*ik ben de Messias niet*) wordt door deze drievoudige introductie al op voorhand drie keer onderstreept want *niet ontkennen* wordt door het woordje *niet* ook een positief belijden. Door van zichzelf te zeggen dat *hij de messias niet* is introduceert Johannes met evenveel woorden dat het in zijn getuigenis over *de Messias* zal gaan die hij *niet* is.

Ik ben zullen we in het evangelie nog vaak terug horen. Het is de stem, het sprekende woord dat opklinkt uit de struik in de woestijn die brandt en niet verbrandt. *'Ik ben'* (Exodus 3,14). Daarnaast worden tevens Elia en de profeet (Jesaja) bij de Jordaan genoemd met het oog op *de Messias*. Want over Hem zal het gaan! Daartoe komen nu *priesters en levieten*, even later ook *farizeeën* genoemd, in beeld als gezondenen. Farizeeën zijn toegewijde vromen. Zij zoeken: *jij, wie ben je?*

Jezus een onbekende te midden van de farizeeën

De volgende dag in v.29 maakt de voorafgaande tot dag één. Verderop zal dat gaan tellen. In Genesis 1 is *dag één* de uitzonderlijke dag. Uitzonderlijk want het is de enige van de zeven scheppingsdagen met een hoofdtelwoord. Dag één is de dag van het *licht*. De tweede dag is volgens de Septuaginta (LXX)¹¹ de dag van het beschuttende, het uitspansel in het midden. Johannes zegt: *in jullie midden staat Die jullie niet kennen. Hij, in het midden* is een onbekende. Kan het evangelie daar verandering in brengen?

Midden onder u - het midden in de woestijn is in de Torah de plaats van de verbondstent (Numeri 2,1, zie Exodus 17,7). In het evangelie van Johannes is het midden altijd de plaats waar Jezus is. Zo ziet Johannes

¹¹ De Griekse vertaling van de Hebreeuwse Bijbel uit de 2^e eeuw voor het begin van de jaartelling is de vertaling van de 'zeventig' (LXX). Zeventig is het getal van de volkeren. Het Grieks was in die tijd (sinds Alexander de Grote) de taal van de volkeren. Heel de wereld kon nu in het Griekse lezen wat daarvoor in het Hebreeuws alleen voor een kleine groep toegankelijk was.

Hem blijkbaar, *in het midden*. Johannes schrijft in 1,14 dat het vleesgeworden *Woord in ons tent* (alsof tenten een werkwoord is). Verderop zal Johannes Hem 'bruidegom' noemen en zichzelf de vriend van de bruidegom die zijn stem hoort en zich verblijdt (3,29). Na deze ouverture horen we dat dit *in Bethanië over de Jordaan geschiedt waar Johannes aan het dopen is*.

In het verleden werden wij vertrouwd gemaakt met de onvoorstelbare tegenstelling tussen Jezus en de farizeeën. Johannes wekt evenwel de indruk dat die opvatting op zijn minst om te beginnen ongelukkig is. Hij ziet Jezus te midden van de farizeeën. Zij staan dicht bij Hem of Hij bij hen dan wij vroeger meenden te weten. En zegt men niet: niemand is zo 'vreselijk' als degene die het meest op je lijkt?

De volgende dag. Daarmee is de voorafgaande niet genoemde dag wel dag 1 geworden. Deze *volgende dag* is dan dag 2. Degene over Wie Johannes spreekt *ziet hij naar zich komen*. Voor Hem die naar hem toekomt heeft hij woorden. *Zie het lam Gods dat de zonde van de wereld* (die het zijne is) *op zich neemt*. Daarmee brengt hij ons van begin af aan in zijn verhaal op zijn manier binnen in het paasverhaal. Dat verhaal zal de hoge actualiteit onderstrepen van hetgeen verteld gaat worden.

Als het over de Messias gaat wil Johannes blijkbaar niets anders dan ons onaangekondigd en direct naar Exodus 12 brengen. *Zie het lam Gods*, het lam van God of het lam dat God is.

De uitdrukking, *lam Gods*, is in de christelijke gemeenschappen heel bekend. Maar bemerk wel: te midden van de vier evangelisten is Johannes de enige die Jezus aanduidt met de naam *lam Gods*. Het is zijn 'voorwendsel', zijn 'voorzet', of 'bril' waarmee hij naar Jezus kijkt en waarmee hij Jezus benadert nu deze op hem en dus op ons afkomt. Het *lam Gods* is een zeer bijbels tegoed¹². Vanuit Jesaja 53,7 *draagt het lam* de zonde, vanuit het *paaslam* gedacht, *neemt het* de zonde het kwaad dat elke verbondenheid steeds weer verbreekt, ontkent en wegwerkt. Let wel: alleen in het evangelie van Johannes gaat het drie keer over pasen.

Johannes valt vrijwel bij zijn begin met pasen als deur het evangelie binnen. Mattheüs, Marcus en Lucas spreken in hun verhaal maar over één paasfeest. Halverwege die teksten gaat Jezus omdat het paasfeest

¹² Interessant is de suggestie dat het Aramese woord *talja*, oorspronkelijk jong, 'aandoenlijk', ook gebruikt wordt voor lam of *jongen*, *knecht* (van 'knechie'). Zo kan het ene voor het andere gelezen worden, maar het is niet zeker dat je dit hier zo mag lezen.

ophanden is naar Jerusalem. Bij Johannes is het al in 2,13 pasen en is Jezus in Jerusalem. Later zullen we pasen in het midden van het verhalende gedeelte (6,4) vinden. En tenslotte volgt het paasfeest waarmee het slotdeel begint (12,1).

Het lijkt erop dat Johannes, dit evangelie, niet over zijn Messias Jezus kan of wil vertellen dan binnen het kader van pasen. En zoals ieder jaar weer, dit verhaal stelt ernstig, ludiek en leerzaam de uittocht uit de mens ontkennde slavernij aan de orde. Het paaslam, geslacht maar niet gebroken, neemt de zonde van de wereld, neemt dat wat de wereld kapot maakt en wat onze wereld alsmaar verder verwijderd van wat die wereld zou kunnen zijn, op zich. Zo wijst het getuigenis van Johannes Jezus aan. En Johannes verklaart onomwonden: Hij zal dopen met de Heilige Geest. Dat is dus de Geest van 'hemel en aarde horen toch bij elkaar' (Zie de eerste regels van Genesis).

Johannes zegt dat hij *de Geest op Hem* ziet neerdalen en op Hem blijven. Hij zal dopen met de Geest die op Hem blijft. En Johannes getuigt: *Hij is de Zoon van God*. Dat lijkt meer een aanzegging dan een uitleg: van *lam van God* naar *Zoon van God*. De absolute weerloosheid van wat dat betekent gaat zeker nog uitgeschreven worden.

Voor Johannes is *Jezus de eerdere die er voor mij is*. Om Hem *aan Israël te laten zien ben ik met water komen dopen*, zegt hij. Dat roept een nieuw getuigenis op. Johannes *getuigt over de Geest neerdalend als een duif en boven Hem blijvend*. Ieder kan weten dat Genesis 1,2 deze woorden te lezen geeft. De aarde is daar *woest en leeg*. Maar *de Geest zweeft over de wateren*. *Hovered* geeft een Engelse vertaling daar. Denk aan destijds de *Hovercraft*. Strak zwevend, zoals een duif zijn eieren warm houdt door daarboven heen en weer te bewegen. Met die Geest die op Hem blijft, daarmee zal Hij dopen.

Johannes 1,35-51

Na het woord vooraf begint het evangelie als getuigenis ten overstaan van priesters en levieten die vanuit Jerusalem gestuurd zijn. Tegenover hen schetst Johannes in grote lijnen wat nog verborgen is en gebeuren gaat. Verwijzingen naar Genesis waren te horen. Nu gaan we naar het 'eigenlijke onderwerp' van het evangelie, ingezet met *het lam Gods*. Het begint met broers.

35 De volgende dag staat Johannes daar weer en twee van zijn leerlingen. 36 Als hij Jezus ziet rondgaan zegt hij: zie het lam Gods. 37 En zijn twee leerlingen horen hem spreken en zij volgen Jezus. 38 Jezus draait zich om en als Hij hen ziet volgen zegt Hij hun: Wat zoeken jullie? Daarop zeggen zij Hem: Rabbi – dat zegt vertaald 'Leraar' – waar (ver)blijf Jij? 39 Hij zegt hun: komt en ziet. Ze komen dus en zien waar Hij verblijft en zij blijven bij Hem die dag. Het is

rond het tiende uur.

40 Andreas de broer van Simon Petrus is een van de twee die van Johannes horen en Hem volgen. 41 Hij vindt eerst zijn broer Simon en zegt hem: we hebben de Messias gevonden (vertaald is dat Gezalfde). 42 Ze voeren hem naar Jezus. (Hem) aanziend zegt Jezus hem: jij bent Simon de zoon van Johannes. Jij zult Kefas genoemd worden (wat vertaald is, Petrus).

43 De volgende dag wil Hij uitgaan naar Galilea en Hij vindt Filippus. Tegen hem zegt Jezus: volg Me. 44 Filippus is van Bethsaida, uit de stad van Andreas en Petrus. 45 Filippus vindt Nathanael en zegt hem: over wie Mozes in de Torah geschreven heeft en de profeten – die hebben wij gevonden. Jezus, de zoon van Jozef, uit Nazareth. 46 En Nathanael zegt hem: kan uit Nazareth iets goeds komen? En Filippus zegt hem: kom en zie.

47 En Jezus ziet Nathanael naar Zich toekomen en zegt over hem: zie een ware Israëliet in wie geen bedrog is. 48 Nathanael zegt Hem: Waar ken je me van? Jezus antwoordt en zegt hem: Voor Filippus je riep zag Ik je terwijl je onder de vijgenboom was. 49 Nathanael antwoordt Hem: Rabbi – Jij bent de Zoon van God – Jij bent Koning van Israël. 50 Jezus antwoordt en zegt hem: omdat Ik je zeg dat Ik je onder de vijgenboom zie, heb je vertrouwen. Groter dan dit zul je zien. 51 En Hij zegt Hem: betrouwbaar, betrouwbaar zeg Ik jullie: je zult de hemel geopend zien en de engelen van God opstijgen en afdalen op de Zoon van de Mens.

Wat zoeken jullie? Meer namen

Wat volgt na dag 1 en 2 als dag 3¹³? Opnieuw zegt Johannes *zie het lam Gods*. Johannes staat er *met twee van zijn leerlingen*. Wij horen wat Johannes zegt als waren wij die twee leerlingen. Wat hij zegt draagt zijn naam. Dit getuigenis is niet anoniem. En hij staat er met twee van zijn nog niet nader benoemde leerlingen en zegt: *zie het lam Gods*.

Volgens de Joodse regels is het getuigenis van twee mensen betrouwbaar. Hebben deze leerlingen het getuigenis van Johannes gehoord? Wat betekent dat voor hen? Waaruit kunnen wij dit opmaken?

¹³ *De volgende dag*. Opnieuw telt Johannes een dag. Inclusief de ‘verborgen’ eerste dag wordt dit dan dag 3. De aanwijzing van het lam Gods op de tweede dag verbergt een datum, een tijdscode in de tekst. Zie daartoe Exodus 12,2.3.6. *Dag 3* in het evangelie van Johannes kan ook *dag 10 van de eerste maand* zijn. Als dat zo is, dan wordt 1,35 dag 11 en 1,43 dag 12 van maand één. Johannes 2,1 valt dan op dag (12 plus 3) 15 van de eerste maand. Bijbels gesproken is het dan pesach. De bruiloft van Kana vertolkt dan het paasfeest. Nu hoeft het noemen van die feestdag in 2,13 een lezer(es) niet meer te verrassen. Op paasmiddag leest de synagoge het Hooglied. Over de totale liefde tussen God en zijn volk.

Deze twee leerlingen van Johannes *horen* hem zo spreken. Zo *horen* leidt tot (na)*volgen*. Jezus blijkt daar oog voor te hebben. *Volgen* betekent voor Hem *iets zoeken*. Hij vraagt: *Wat zoeken jullie?* Welke woorden hebben zij voor hun volgen. Wat horen zij bij “‘Iam Gods’”. Jezus gidst hen met hun eigen woorden. *Zoeken* begint hier in het evangelie als zoeken naar *iets*. **‘Wat’** zoeken jullie? Zo begint met ‘wat?’ de leerweg die door heel het evangelie zal gaan om te eindigen met *wie zoek je?* Zoeken gaat bij Johannes van *wat* naar **‘wie’** (20:15).

Over ‘komen en horen’ wanneer ‘Hij’ uitnodigt

De leerlingen horen Johannes. Ze volgen Jezus. Hij draait zich om. Maria Magdalena zal zich later ook omdraaien wanneer zij zich opricht na het lege graf met de engelen gezien te hebben (20,14). Zij ziet dan de man en denkt dat het de *man van de tuin* is.

Wat zoeken jullie? vraagt Jezus. Die twee leerlingen van Johannes zoeken *niet Hem*. Met hen moeten wij ons volgens Johannes eerst richten op *waar Hij verblijft*, waar Hij thuis is, wat zijn business is. En mag je niet ook vragen: als de Geest ‘op Hem’ *verblijft*, waar *verblijft* Hij dan? Onwillekeurig moet je dan ook denken aan *in het huis van mijn Vader zijn ‘vele verblijven’* (Johannes 14,2).

Intussen is ook een eerste duiding (van die ‘verblijfplaats’) meegegeven: *Rabbi* dat betekent *leraar*. Door de toegevoegde vertaling wordt dit woord uitdrukkelijk twee keer gezegd en daarmee onderstreept: *Rabbi, leraar*. Jezus volgen wordt een *leraar* volgen. Tegelijk wordt daarmee ook ‘het Boek van alle verhalen’, de Torah ten tonele gevoerd. Want de plaats van een Rabbi/leraar is ontegenzeggelijk ‘Mozes en de Profeten’. Dat zal nog blijken.

Vooralsnog worden in woord en wederwoord de eerste leerlingen gevonden. *Komt en ziet*. De leerlingen van Johannes vinden waar Hij verblijft nu zij zelf, daartoe genodigd, *komen en zien*. Wat zien ze dan? Daar horen we niets over. We horen enkel dat zij *twee dagen bij Hem blijven*. Zijn die twee dagen het vermelden waard?

De vraag *waar Hij verblijft* wordt wel beantwoord. *Bij Hem*¹⁴. En volkomen *out of order*, vertelt Johannes er ook nog bij dat het ongeveer het tiende uur is. Na twee dagen volgt de derde. Johannes zal dat getal vaker gebruiken. En 10 en 2 suggereren samen het getal 12, Het getal

¹⁴ Zie 4,40-42 Van ‘plaats’ naar zijn ‘spreken’. De getallen twee en tien kunnen helpen bij het vinden van deze samenhang.

van de stammen van Israël en van de leerlingen. Maar tien is ook het getal van wat volledig is. Kijk maar naar je twee handen.

Andreas is één van de twee bij Johannes. Andreas heet om te beginnen de broer van Simon. Hij gaat naar Petrus en vertelt wie hij en wat wij (die twee leerlingen van Johannes die Jezus voorbij zien gaan met Johannes' woorden *Lam Gods*) gevonden hebben: de Messias. Alleen hier en in 4,25 (in de woorden van de Samaritaanse vrouw) vinden we deze met Griekse letters geschreven Hebreeuwse naam. Het betekent 'gezalfd'.

Andreas en die andere leerling. Wie is die andere leerling die van begin af aan getuige is, ook van 'waar Jezus verblijft'? De tekst laat dat nu nog in het midden. Maar het is een vraag die de lezer mag meenemen, heel het verhaal door.

Nathanael en zijn namen

Is in het voorafgaande het onderwerp van het evangelie - of datgene en degene die steeds meer het onderwerp van het evangelie aan het worden is - in eerste instantie voldoende in beeld gebracht? Kan wie Johannes leest of hoort, nu door de tekst toegerust, verstaan over wat en over wie het gaat? Blijkbaar niet. Blijkbaar heeft het verhaal nog te weinig context. Het verhaal over Nathanael zal de laatste aanwijzingen geven voor wat zo aanstonds het feest in Kana wordt.

Vanuit 21,2 kunnen we weten dat Nathanael (*God geeft*) uit Kana komt. Het verhaal over Nathanael begint met Jezus. Hij nodigt uit, of beter, Hij vraagt wat Hij de twee leerlingen van Johannes (1,38) *ziet* doen, namelijk *Hem volgen*. Zo *vindt* Hij Filippus en zegt hem: *volg Mij*. Filippus zal gaan doen wat hem overkomen is. Hij zal in navolging van Jezus Nathanael vinden. Let op zijn woorden. In zijn woorden zegt hij zeer exact *Wie* hij gevonden heeft. Zoiets als: wat zien en verstaan de leerlingen wanneer zij bij Jezus *verblijven*? Dat is te horen aan het vervolg van de tekst. Andreas zegt tegen Petrus: *We hebben de Messias (Gezalfd - ook twee keer! -) gevonden*. Daarmee staat de uitkomst vast. Maar wat mag het betekenen? Wat levert het op wanneer je bij Johannes de Messias vindt? Daar brengt Nathanael ons naar toe.

Filippus en Nathanael.

De leerlingen beschrijven voor Nathanael Wie zij gevonden hebben. Zij noemen Jezus: *over Wie Mozes geschreven heeft en de profeten*. Dat is niet mis te verstaan. Niemand van ons, de meeste lezers van vandaag, zou Jezus beschrijven als *over wie Mozes geschreven heeft en de*

profeten. Met andere woorden: waarom zeggen zij dat zo?

Het verhaal wil blijkbaar van begin af aan te verstaan geven: Jezus is de Messias *volgens Mozes en de profeten*, volgens de Schriften. Geeft de tekst een aanwijzing om deze Schriftuurlijke vermoedens te bevestigen?

Nathanael zit onder de *vijgenboom*. Samen met de *wijnstok* (vgl Joh. 15) is de vijgenboom kenmerkend voor het vredesrijk van koning Salomo (1Koningen 4,25). 'Wie op de vijgenboom wacht geniet er de vruchten van' - Spreuken 27,18. Waarom zit Nathanael onder deze boom die naar 'het koninkrijk dat komt' kan verwijzen? Waar wacht hij op? Waarom dat beroep op Mozes en de profeten? En, heeft dat er ook mee te maken, waarom kan er volgens hem uit Nazareth *niets goeds* komen? Dat laatste is het makkelijkste. Nazareth komt, strikt genomen, niet voor in *Mozes en de profeten*. Jezus van Nazareth is dus bijbels gesproken om te beginnen niets, dat wil zeggen: het is niet bijbels bepaald. Daarom moet ook Nathanael (als eerder Andreas en Simon Petrus niet 'weten'¹⁵ maar) *komen* en *zien*. Daarbij zal het gaan over de Zoon van de Mens en alles wat zich op de grens, rond de ladder van Jacob (Genesis 28,12) afspeelt in *opstijgen en afdalen*¹⁶.

Wat krijgt Nathanael dan te zien?

Om te beginnen hoort Nathanael dat Jezus *hém* gezien heeft. Jezus blijkt hem te kennen als een '*ware Israëliet*', als iemand die echt bezig is met de Torah en profeten. Van de vreugde die hem overvalt in die herkenning (*vanwaar ken je mij!*) kan hij geen geheim maken. Achter elkaar komen zeer bijbelse namen: *Rabbi, Zoon van God, Koning van Israël*. Op zijn beurt zegt Jezus dat Nathanael *de hemel open* zal zien, en *engelen Gods die opstijgen en afdalen op de Zoon van de Mens*. Zo kijkt de tekst naar Jacob (Genesis 28,12), of naar Isaak de zoon van Abraham. Of wordt daarmee de blik gericht op Abel, de Zoon van de Mens¹⁷?

Is er in het eerste hoofdstuk van Johannes al vragend, verzet van de Joden uit Jerusalem? Ze sturen priesters en levieten naar Johannes. Na hun eerste opkomst verdwijnen zij in het decor van het verhaal. In plaats daarvan is nu *kom en zie* gekomen, en *zoals geschreven is*. Dat is ook te horen in het verhaal over Nathanael en Jezus. Die echo's horen

¹⁵ In het evangelie is de tegenstelling tussen 'weten' en 'horen of zien' doorslaggevend. Johannes 9 illustreert dit voortreffelijk.

¹⁶ In het gesprek met Nicodemus komt dit terug: Niemand kan opstijgen naar de hemel dan Hij die afdalt van de hemel, de Zoon van de Mens. 3,13.

¹⁷ Het Hebreeuwse woord voor 'mens' is *Adaam*.

we ook in de bloemlezing van namen die bij Nathanael opwellen en te denken zullen geven: *Rabbi, Zoon van God*, tot en met *Koning van Israël*, roepnaam bij de intocht in Jerusalem. (De koning van Israël is de 'gezelfde'.)

Wat een en ander betekenen gaat zal het evangelie ons nog aanreiken. Vooralnog wordt gehoor gevraagd voor typisch bijbelse zaken binnen een gewone bedding. Denk aan *zenden, vragen, zeggen, getuigen, zien, gaan, komen, vinden en gevonden worden, geroepen worden*, eenvoudige en herkenbare, bijbelse en gewone werkwoorden. Zij spelen hun rol rond het *lam Gods*, dat is *het Woord, het Spreken van God* dat zich in Jezus te kennen geeft, ook al lijkt dat Woord zich te onttrekken aan ons vaak vooral berekenend 'kennen en weten'. Johannes vertelt, de Zoon van de Vader over Wie hij het heeft, zal het ons uitleggen.

Het zal dus gaan over het Woord en over God, over leven, over licht, en over *aannemen*, over de koning van Israël die zorgt dat zijn volk te eten heeft, en vrij kan zijn. Over de zoon van Abraham die in Genesis 22 opgeheven wordt en die in Genesis 26, zich laat zien. Hij zaait in het land en oogst. Hij herstelt het leven op het land door de bronnen van zijn vader weer open te maken zodat er voor het droge en dorre land weer *water* is, dat wil zeggen *leven in overvloed*.

Keren we terug naar de eerste woorden van Johannes. We horen *Woord* dat actief is, *Spreken*. Het is ook aandacht, bemoediging, horen en zien dat je gehoord wordt, begaan zijn met. We horen *leven*. Dat is ook verder kunnen, het aandurven, weten, voelen dat je niet verloren, niet alleen bent. En we horen *licht*. Met alles wat woord en leven betekenen kan voor het leven van het Woord (Johannes 1,4), wanneer het in Johannes 20 nog *donker is* zal daarover de zon opgaan.

En nog eens terugkijken

'Waar verblijf je?' vragen de twee leerlingen van Johannes. Zo reageren zij op de naam die Johannes geeft aan degene die hij eerder op zich af zag komen en *'lam Gods' genoemd heeft*, en die hij nu in het bijzijn van twee van zijn leerlingen, rond ziet gaan. *'Lam van God'*. Johannes zegt dat opnieuw. Herhaling onderstreept zijn woorden. De twee leerlingen *horen dat* Johannes zeggen. Het zet hen in beweging met de vraag: *waar verblijf je?* De afstand die zij hebben terwijl zij achter Jezus aangaan bevestigen ze. Daarom *volgen*. Maar die afstand zoeken zij ook te overbruggen. *Waar verblijf je?*

Horen laat hen *volgen*. Bewogen, geraakt door wat ze Johannes horen zeggen lopen ze achter Degene die *lam* Gods genoemd is aan. Ze doen het. Ze vragen: 'Waar *verblijf je*?' Alsof die vraag, verblijven, bij het *lam van God* hoort, alsof de actualiteit van die uitdrukking, zijn verblijven, iets anders kan zijn dan pasen, God zij dank thuis¹⁸ zijn, de Vader.

Blijkbaar is hun vraag de juiste openingsvraag. Jezus werkt die vraag uit. Hij *keert zich om*, Hij *ziet* en Hij *zegt*: *Wat zoeken jullie*. Dat is zijn openingszet. Zij antwoorden met 'twee dingen'. Op de eerste plaats vragen ze: *waar verblijf je*¹⁹. Als je zo door en door, als *lam Gods* met Pasen verknoopt bent, waar ben Je dan? Waar houd je je op, ben Je te vinden? Daarnaast, en dat is punt twee: ze noemen Hem *Rabbi*. Johannes onderstreept dat woord door het te vertalend te herhalen. Leraar. De geïnformeerde verstaander weet dat een schoenmaker bij zijn leest blijft, een Joodse leraar bij zijn Torah. Jezus zegt: *kom en zie*, alsof je uiteindelijk moet leren je eigen ogen te geloven, te vertrouwen. Het evangelie zal ons daar vaker, tot en met Thomas die zoekt te vertrouwen, op wijzen.

Ze gaan met Jezus mee. Het is het tiende uur. Wie het evangelie 'kent' heeft al eerder gehoord van het negende uur. En *waar verblijf je* vindt zijn antwoord in hun '*bij Hem blijven*'.

Even later wordt Nathanael gevonden onder de vijgenboom, snel waar je elkaar vinden kunt, waar je gezien wordt en ziet. Zo gezien voelt Nathanael zich begrepen en citeert hij de hoge namen, tot en met *koning van Israël*, woorden die we terug zullen horen bij de intocht in Jerusalem en boven het kruis. Het is bij Johannes geen toeval maar een feit, dat Pilatus straks expliciet zal weigeren zijn *opschrift* te veranderen. Daarmee onderstreept hij de titel die hij onder protest toch laat aanbrengen boven het kruis: *koning van de Joden* (Johannes 19,19-22).

¹⁸ In je woord, leven, licht 'thuis' zijn.

¹⁹ *Verblijven, wonen, 'un recueillement, une venue vers soi, une retraite chez soi comme dans un terre d'asile, qui répond à une hospitalité, à une attente, à un accueil humain. E. LEVINAS, Totalité et Infini, Nijhoff Den Haag 1968, p.129. Inkeren, tot zichzelf komen, zich terugtrekken (bij zichzelf) als in een land dat asiel biedt. Dit beantwoordt aan gastvrijheid, verwacht worden, onthaald worden. (J.E.)*